

Георгійович; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – К., 2008. – 31 с. 7. Зеленько Г. Політична участь і громадська самоорганізація в Україні: не втратити б шанс / Г. Зеленько // Розвиток демократії та демократична освіта в Україні. Доповіді III міжнародної наукової конференції (Львів, 20 – 22 травня 2005 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2005/section_4/Zelenko.doc. – Назва з титул. екрану.

УДК 32:316.7

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

*Аліна Зуйковська,
аспірантка кафедри політології
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»*

У статті розглянуто структурні особливості політичної культури. На засадах системного, структурно-функціонального та синергетичного методів проаналізовано процес формування основних компонентів політичної культури, виявлено риси та особливості її системної організації. Позначено потенційні можливості дослідження феномену політичної культури як складноорганізованої системи, що динамічно розвивається, формуючи альтернативні шляхи політичного розвитку суспільства.

Ключові слова: *політична культура, політична наука, політичний розвиток суспільства.*

The structure peculiarities of the political culture are analyzed in the article. Based on the system, structure function and synergetic methods the political culture development, its system organization features and specificity are described. The author shows research perspectives of political culture as a complex and dynamic system that forms the alternatives of the political development.

Keywords: *political culture, political science, political development of society.*

Політична культура суспільства – феномен, що має особливе значення для політичної науки. Вона є складним механізмом підтримки політичного життя. Розвиток політичної культури – це

діапазон змін політичного ладу, оцінка і якість відбору необхідних суспільству практик політичної взаємодії. Окрім практичної користі, яку несуть знання специфіки культурного поля політики управління політичною діяльністю, дослідження політичної культури мають методологічну цінність: до складу феномена належить політична наука – рівень наукового осягнення політичної реальності. Упорядковуючи події політичного життя, політична культура конструюється на політичних проблемах, виробляючи необхідні рішення для поступу спільноти в сфері політики.

Формуючись у середині ХХ ст., концепт політичної культури використовувався для вивчення суб'єктивного виміру політики – через настанови й орієнтації, взяті за вихідні одиниці аналізу, пояснювалась специфіка політичної поведінки і діяльності. Сьогодні ж множинність інтерпретацій політичної культури дає можливість різноаспектного аналізу сутності явища. Так, методологія дослідження політичної культури містить елементи теорії раціонального вибору, додатково вводячи категорії інтересу і мотиву, через які вивчається політична участь; інтерпретативна концепція політичної культури уможлиблює використання методів культурної антропології у виявленні значень і символічних інтерсуб'єктних систем сприйняття політичного світу; під кутом історіософської та історіографічної точок зору вивчається ментальність і культурні традиції в політичній історії суспільства, стає можливим аналіз «об'єктивованих» структур політичного життя. Із подальшою розробкою теорії, в поле феномену потрапляють цінності, вірування, символи, норми та інші елементи. Сучасний політико-культурний аналіз дедалі частіше звертається до дослідження проблеми формування символічних матриць політики на основі конструктивізму: комплементарності та інтеграційного потенціалу символічних структур, їх можливих комбінацій, принципів класифікації та ідентифікації політичними агентами [2, с. 43].

Розмаїття категорій аналізу політичної культури, за якими у сукупності закріплюється призначення визначення параметрів діяльності в політиці і напрямів політичного розвитку, розглядалось як свідчення структурної складності політичної культури. Це стало сприятливим ґрунтом для породження нескінченної кількості визначень політичної культури і варіацій на тему структурної узгодженості виявлених компонентів.

Хай би якою складною і суперечливою на перший погляд здавалася політична культура, розуміння її сутності передбачає прийняття ознак цілісності та системності як вихідної дослідницької позиції. Хоча б на тих засадах, що на фоні емоційного і поведінкового компонентів у ній визнається присутність когнітивного, який,

відображаючи логіку узагальнення і систематизації людського мислення, дозволяє приписувати феномену інтегративні якості. Зображуючи ж політичну культуру як сукупність елементів, що має певний рівень узгодженості, можемо цілком припустити існування певного способу такого упорядкування – перетворення часток на елементи з можливістю їх подальшої взаємодії.

Спільна згода серед науковців спостерігається в питанні щодо присутності у відокремленому тим чи іншим дослідником структурному компоненті, в різних співвідношеннях когнітивної, емоційної та поведінкова складових. Так, коли політична культура зводиться до орієнтацій, то домінантною вважається поведінкова складова. Коли йдеться про систему ідей, поглядів, цінностей, то перевага віддається когнітивному аспекту. Інтерпретація політичної культури крізь призму ідентифікацій акцентує увагу на емоційній та когнітивній складових: на розумінні стану приналежності, який виражається через суб'єктивне переживання та співпереживання соціально-політичної дійсності [8, с. 44].

Якщо уважніше подивитися на ці три категорії – знань, почуттів і поведінки, то нескладно побачити, що, наприклад, емоційна складова може проявлятися як емоційно-афективний фон, предметні почуття, узагальнені почуття і так далі, змінюючись відповідно до зміни політичних ідентичностей та сигналізуючи про перетворення знань у значення. Когнітивна – виконуючи функції диференціації, транзитивності, узгодження та узагальнення інформації, – розглядається як система логічно упорядкованої інформації про факти політичної дійсності. Якщо ж вийти за межі біхевіоризму і концепції політичної суб'єктності і ввести в аналіз поведінковий (діяльнісний) компонент як самостійну одиницю, то так само він розкладається (за ступенем усвідомлення) на реакцію, вчинок, поведінку, діяльність, причинами яких висуваються потреби, інтереси, мотиви. І когнітивний, і емоційний, і поведінковий компоненти можна розглядати як незалежні предмети досліджень, їх прояви в політичному житті активно вивчаються політичною наукою.

Аби зрозуміти, яким чином структурно оформлюється зміст політичної культури (що вважається необхідним для осмислення закономірностей розвитку політичної культури), важливо з'ясувати засади структурної єдності й функціональної взаємодії її елементів.

Візьмемо як вихідну тезу, що виникнення та розвиток структури політичної культури – процеси, які відображають динаміку політичної культури. Відтак, позначаючи таку динаміку як структурогенез політичної культури, визначимо, що він відображатиме невинний і послідовний процес творення практик політичної взаємодії. Звичайно, враховуємо, що структура – це

сукупність інваріантних відношень у системі, фіксована в певному часі конфігурація елементів та зв'язків між ними, а також і те, що вона містить інформацію про минулий, теперішній та майбутній стани політичної культури, відображаючи логіку формування окремих елементів (цінностей, ідей, поглядів тощо) та їх функціональної ролі в системі політичної культури (наприклад, лібералізм та індивідуалізм, соціалізм та колективізм – як домінантні риси політичної культури, на ґрунті яких існує певна система політичних відносин).

Припустимо, що в процесі коопераційної дії трьох складових – когнітивної, емоційної та поведінкової – виникає певна структурна одиниця (як умовна категорія для зручності аналізу) системи політичної культури, складніша на один порядок за рівнем організації порівняно з вихідними елементами (хоча б тому, що поєднує всі три). Таких структурних одиниць буде множинність і розрізняватись між собою вони будуть горизонтально або змістовно, адже зв'язані з різними об'єктами політичної дійсності й вертикально, оскільки займають різне місце в структурній ієрархії політичної культури (наприклад, політична цінність та політичний погляд, політичний настрій та політична норма тощо).

Взаємодіючи між собою, першопорядкові структурні одиниці можуть утворити нову структурну одиницю культури другого порядку, яка буде структурно складнішою за попередню, потім на основі одиниць другого порядку – третього і так далі. Наприклад, емоційне сприйняття політики є первинною реакцією суспільства на інформацію, котра циркулює в політичному просторі. Емоції стосовно політики можуть бути позитивними або негативними, залежно від того, наскільки певний предмет політичної дійсності (інформація про нього) здатен задовольнити потребу і, як наслідок, спровокувати активність. Якщо певна політична подія викликає емоційний сплеск, то з емоцій навколо події можуть складатися почуття, з почуттів – настрої та очікування («суспільний резонанс»), поступово актуалізуючи знання (когнітивну складову). Емоційний сплеск перетворюється на предметні почуття, настрої, очікування, що може спровокувати активність або не спровокувати й поступово згаснути.

Активізація емоційно-вольового механізму свідомості створює умови для діяльнісного акту – перевірки очікувань, підтримки думок і припущень і створення значення. Якщо потребу вдасться задовольнити, зберігається позитивний емоційний фон (негативні емоції редукуються), встановлюється причинно-наслідковий зв'язок між подією, котра спричинила збудження, та наявними знаннями, і в результаті формується її значення [5]. Відтак можуть розвинути

судження, переконання, які вже базуються на конкретному досвіді (поведінкова складова).

Значення як складна структурна одиниця пов'язує події зовнішнього світу з уявленнями та знаннями, наповнюючи їх емоційно. У тому випадку, коли значення мотивують дію, і якщо дія повторюється, виникає орієнтація (настанова), котра також є комбінацією емоцій та почуттів, знань, активності, що зберігається (отримує певне місце в структурі) в політичній культурі. Якщо переконання є значеннями, котрі безпосередньо переживаються як істинні й пов'язані з потребою їхнього втілення в життя, то політичні цінності є твердими переконаннями про те, що певний спосіб поведінки кращий за інший.

Політична норма ґрунтується на політичних цінностях, які, набуваючи правового статусу (через законотворчу діяльність) або шляхом постійного повторення й закріплення як традиція, стають практикою. Треба зазначити, що чим складнішою є структурна одиниця, тим важче її змінити й тим відчутніше вона впливає на політичне життя. Наприклад, політичні цінності можна розрізнити за інтенсивністю, більшою чи меншою усталеністю, ієрархією (коли людина може обирати), однак система норм є внутрішньо монолітною – через наявність великої кількості усталених структурних зв'язків усередині даної структурної одиниці. Неприйняття будь-якого елементу системи політичних норм спричиняє протиріччя та нестійкість в особистісній ідентифікації, тому політична норма є сильнішою детермінантою політичної поведінки порівняно з цінностями.

Таким чином, у кожному елементі політичної культури можна розглядати як окрему комбінацію нижчих за порядком – за кількістю складових і відповідно складністю внутрішніх зв'язків – одиниць. Через ускладнення внутрішніх зв'язків виникає якісно новий рівень структурної ієрархії. Більш того, кожна з комбінацій (структурних одиниць) не є застиглою і здатна змінюватися як у межах свого структурного рівня, змінюючи таким чином властивості політичної культури, так і виходити на новий рівень (рухатися вертикально), змінюючи параметри цілісності політичної культури.

Проте слід зауважити, що не всі комбінації набувають функціональної ролі та структурної визначеності. Умови для саморозвитку мають лише ті, котрі не суперечать даній конкретній меті політичного процесу. Змістовно вона набуває статусу «керуючого елементу», що визначає параметри функціонування всієї системи [9, с. 293] (наприклад, демократизація суспільно-політичного життя, євроінтеграція, євроатлантична інтеграція тощо). Інші або залишаються на нижчому рівні, або зовсім редукуються системою.

Виняток становлять лише ті випадки, коли внутрішній та зовнішній імпульси в резонансі здатні породити порушення рівноваги всієї системи політичної культури (а не окремої її частини) й охопити всі її складові елементи, змінюючи домінуючу одиницю і наново будуючи зв'язки [4] (наприклад, розпад системи політичної культури Радянського Союзу). Однак якщо внутрішній потенціал вичерпується, політична культура, запобігаючи системному розбалансуванню, стає відкритою до імплементації політичних практик інших суспільств.

Таким чином, однією зі специфічних властивостей політичної культури є здатність до збалансування динаміки, умовно кажучи, «зовнішніх» та «внутрішніх» політико-культурних процесів. Реагуючи на потреби політичного життя, політична культура видозмінюється – змінює конфігурацію, тип. Виникає нова упорядкована сукупність комбінацій з політичних настанов, значень, цінностей, норм, традицій тощо, які відображають специфіку поточного політичного процесу. Наприклад, домінування в громадській думці українського суспільства ставлення до демократії як до джерела соціально-економічної кризи в середині 90-х років [10, с. 26] змінилося на інше – ставлення до демократії як свободи, відкритості, прозорості й справедливості у 2004–2005 рр. [1, с. 26] та найкращого суспільно-політичного ладу для 42,8 % громадян у 2007 році [7, с. 40]. Або можна спостерігати, як навколо відчуття невпевненості та меншовартості щодо участі в політиці в середині 90-х років виникає судження про низьку самооцінку громадян у політичному процесі в 2005 році [6, с. 31], яка зберігається до сьогодні: упевненість у можливості впливу на прийняття державних рішень мають від 0,3 до 4 % українських громадян [3].

Налагодження внутрішніх функціональних зв'язків як загальносистемна властивість упорядкування складових компонентів, або ієрархічне структурування, притаманне політичній культурі. Кожну її структурну одиницю можна розглядати як автономну систему, місце якої в загальній ієрархічній структурі політичної культури визначається кількістю елементів та складністю зв'язків. Можна досліджувати окремо емоційну сферу, когнітивну чи поведінкову, але політико-культурного значення вони набувають через взаємодію.

Крім того, процес ієрархічного структурування (ускладнення) в системі політичної культури можна охарактеризувати як процес послідовної політико-культурної раціоналізації політичного життя, що здійснюється шляхом збереження тих складових політичного життя, котрі найбільш гармонійно вписуються в картину політичного світу і створюють умови для розкриття соціального потенціалу суспільства. Також це процес поступового переходу політично

суб'єктивного в політично об'єктивне (об'єктивізація) і навпаки (суб'єктивізація), коли темпи політичного розвитку перебувають у резонансі з темпами структурування політичної культури.

Функціонування політичної культури здійснюється шляхом взаємодії і взаємодоповнення її складових компонентів. Як складноорганізована система, політична культура вибудовує власну структуру за рахунок зміни зв'язків між структурними одиницями, внаслідок чого відбувається зміна наявних комбінацій структур (домінантних – фонових), що дає можливість *видозміни* політичної культури в загальносистемному розумінні.

Розгляд політичної культури у визначених часових межах дозволяє фіксувати певний набір або комбінацію визначених компонентів, які складають систему політичної культури («сучасних» цінностей, ідей, знань, переконань, норм, практик тощо). Ця система, по-перше, завжди містить елементи минулого, «традиційного» в політичній культурі, й по-друге, має інформацію про те, в який спосіб суспільство спроможне функціонувати у своєму політичному майбутньому.

Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз структурогенезу політичної культури дає можливість:

1) виявляти особливості організації та мобілізації культурних елементів у політичному житті, специфіку накопичення і використання політичного досвіду;

2) спостерігати процес формування й поточний стан конкретного компонента політичної культури (за частотою відтворення структурної одиниці в поведінці суб'єкта);

3) визначати її потенціал: чи здатна певна структурна одиниця (настрій, переконання, цінність тощо) трансформуватись у складнішу й тим самим відчутніше впливати на поведінку, за яких умов може здійснитися даний процес;

4) відслідковувати процес якісних змін у політичній культурі – зміни типів, масштаби, наслідки, тенденції, і відтак визначати спектр гіпотетичних цілей, які формуються з «матеріалу» політичної культури (конкуренція цінностей, розстановка пріоритетів, формування політичного порядку денного).

1. Бекешкіна І. Динаміка оцінок населенням стану демократії в Україні (2004-2007) / Українське суспільство 1992-2007. Динаміка соціальних змін / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007 – 544 с. 2. Завершинский К. Ф. Методологическая комплементарность в исследовании символических матриц динамики политических институтов // ПОЛИС. – 2003. – № 1. – С. 39-49. 3. За результатами соціологічного опитування Центру Разумкова «Якою мірою Ви впливаєте на

владу?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=441. – Назва з титул. екрану. **4.** Капустин В. С. Введение в теорию социальной самоорганизации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/Kapustin12.htm>. – Назва з титул. екрану. **5.** Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/leona01/txt13.htm>. – Назва з титул. екрану. **6.** Панина Н. Мониторинг социально-политических изменений 1994-2005: год перелома / Институт социологии НАН Украины, 2006. – 243 с. **7.** Резнік О. Ставлення населення України до конституційного ладу держави / Українське суспільство 1992-2007. Динаміка соціальних змін / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007 – 544 с. **8.** Урнов М. Ю. Эмоциональная атмосфера общества как объект политологического исследования: постановка проблемы. Препринт WP14/2007/01. – М.: ГУ ВШЭ, 2007 – 76 с. **9.** Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии. – Москва-Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2003. – 320 с. **10.** Шахтемірова О. Ціннісні орієнтації та політична свідомість // Нова політика. – 1999. – № 4. – С. 24-27.

УДК 328.1:316.346.2

ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Алла Погорєлова,
кандидат філософських наук,
головний консультант Інституту законодавства
Верховної Ради України

У статті аналізується розвиток гендерних підходів у роботі українського парламенту. Розглядається гендерна культура як обов'язковий компонент культури парламентаризму.

Ключові слова: гендерна культура, парламент, комітети Верховної Ради України.

The article is dedicated to analysis of the development of gender approaches in work of Ukrainian parliament. The author reviews gender culture as a basic component of the culture of parliamentarism.

Keywords: gender culture, parliament, the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine.